

Open Monumentendag 2010
gemeente Bronckhorst

PROGRAMMA

OPEN MONUMENTENDAG 2010

Woensdag 8 september, 20.00 uur

In boerderijmuseum Smedekinck in Zelhem wordt Open Monumentendag Bronckhorst 2010 officieel geopend.

Op de grote deel van het museum presenteren Karellien Beumer-Driezes en Willy Elferink-Driezes onder de titel „Wat veurbi-j geet en wat blif“, een kledingshow van streekdracht uit onze omgeving uit het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw.

Zaterdag en zondag 11 en 12 september, 11.00-17.00 uur

Locatie 1: Vanaf het Ludgerusgebouw te Vierakker is een fraaie fiets/autoroute uitgezet langs bijzondere objecten in dit deel van de gemeente. De routebeschrijving is voorzien van een uitgebreide toelichting en is hier gratis verkrijgbaar.

Locatie 2: De bijzondere 19e eeuwse Willibrorduskerk van Vierakker is vorig jaar uitgeroepen tot de mooiste kerk van Gelderland en eindigde ook in de top van de landelijke verkiezing. Fraai gerestaureerd tot in het kleinste detail kunt u genieten van het bijzondere interieur. Ook het kerkhof is zeer de moeite waard! *De kerk is alleen op zaterdag open tot 16.00 uur.*

Locatie 3: In de Willibrorduskerk van Vierakker bevindt zich ook een prachtig Elberink orgel uit 1874. Op zaterdag 11 september zullen er om 13.00 en 15.00 uur mini-concerten worden gegeven met als thema 19e eeuwse kerkmuziek. De concertjes zijn gratis toegankelijk en worden gegeven door Pieter Haverkamp en Kees van Dusseldorp.

Locatie 4: Ook vanuit Vorden is een fraaie fiets/autoroute uitgezet langs bijzondere objecten in dit deel van de gemeente. De routebeschrijving is voorzien van een uitgebreide toelichting en is hier gratis verkrijgbaar. De vertrekpost is het VVV-kantoor, Kerkstraat 1b te Vorden.

Locatie 5: Cuypers op de Kranenburg en het Heiligenbeeldenmuseum. Toonbeeld van 19e eeuwse bouwkunst in ons land zijn natuurlijk de ontwerpen van Pierre Cuypers. Enige voorbeelden hiervan zijn kerk en pastorie van Kranenburg. In de kerk is het unieke Heiligenbeeldenmuseum gevestigd. Het museum is speciaal voor deze Open Monumentendag beide dagen gratis geopend, ook kunt u in de kerk gratis een wandelroute ontvangen over Cuypers op de Kranenburg.

Locatie 6: In museum Smedekinck is een tentoonstelling ingericht van streekdracht uit eigen collectie. Een deel daarvan geeft een beeld van het eind van de 19e eeuw. Tevens zijn de inzendingen voor het schoolproject geëxposeerd. De exposities en het museum zijn beide dagen gratis toegankelijk!

Locatie 7: Vanaf museum Smedekinck is een korte fietsroute uitgezet naar het bijzondere badhuis aan de Heisterboomsdijk in Wolfersveen. Onderweg maken we nog kennis met een restant van het 19e eeuwse spoor wat hier decennia lang dienst heeft gedaan. Het badhuis is een rijksmonument en is op veler verzoek weer in dit programma opgenomen.

Locatie 8: Het molencomplex in Laag-Keppel is uniek in ons land. De 19e eeuwse watermolen is hier sedert 1969 een “samenlevingscontract” aangegaan met de spinnekopmolen uit 1857. Wind maakt het mogelijk dat de waterradmolen in Laag-Keppel weer kan draaien!

OPEN MONUMENTENDAG 2010

Beste dames en heren,

Met plezier geef ik gehoor aan het verzoek om het voorwoord te schrijven voor het programma-boekje Open Monumentendag 2010.

De gemeente Bronckhorst heeft geweldig mooie gebouwen op haar grondgebied. Van kerken, boerderijen en kastelen tot spiekers en molens en vooral veel cultuurhistorisch landschap. Wij zijn dan ook trots op de titel 'Nationaal Landschap De Graafschap' dat voor een groot deel in onze gemeente ligt.

'De smaak van de 19e eeuw' is een prachtige titel voor het thema van dit jaar. U kunt volop van de bouwwerken uit deze eeuw en vooral van de cultuurhistorie die in deze eeuw tot bloei kwam genieten.

Naast de acht locaties waar tijdens de Open Monumentendag 2010 speciale activiteiten georganiseerd worden, moedig ik u van harte aan om meer van onze gemeente wandelend, fietsend of per auto te bekijken. Op de gemeentelijke website (www.bronckhorst.nl) is een lijst te downloaden waar u alle gemeentelijke en rijksmonumenten kunt vinden. En dat zijn er een heleboel! Het is zeker de moeite waard om deze lijst erbij te hebben als u een rondrit maakt.

Tot slot een woord van waardering voor de sponsors die het mogelijk maken dat de vrijwilligers deze dag kunnen organiseren. Dankzij deze financiële ondersteuning en de inzet van de vele vrijwilligers kunnen we genieten van onze cultuurhistorie.

Ik wens de organisatoren, vrijwilligers en alle bezoekers die deze dagen gaan genieten van al het moois dat Bronckhorst te bieden heeft namens het gemeentebestuur een prachtige Open Monumentendag toe.

André Baars

Wethouder cultuurhistorie gemeente Bronckhorst

COLOFON

Open Monumentendag 2010 in de Gemeente Bronckhorst wordt georganiseerd door het bestuur van de Stichting Open Monumentendag Bronckhorst: Gerda Ellenkamp, Mieke Smit, Jan Berentsen, Hans Bessem, Willem Hagens, Wim Jansen, Rinus Rabeling, Bart van Rooij, Harry Somsen en Jan Wolters.

Secretariaat: Torenakker 4, 6996 BD Drempt, 0313-472968.

Speciale dank aan iedereen die op welke wijze dan ook heeft meegewerkt aan het realiseren van dit programma.

Uitgave: Stichting Open Monumentendag Bronckhorst, 2010.

Open Monumentendag 2010 werd mogelijk gemaakt door de gemeente Bronckhorst en de founders Liemers Bijenhof Grond en Wegen bv te Duiven en Aviko bv te Steenderen.

Druk: Ratio Sluis Grafisch Totaal b.v., Doetinchem.

*Boerderijmuseum Smedekinck,
Pluimersdijk 5 te Zelhem
woensdag 8 september 20.00 uur*

Historische kledingshow

WAT VEURBI-J GEET EN WAT BLIF.....

De start van Open Monumentendag 2010 in de gemeente Bronckhorst zal op een bijzondere wijze plaatsvinden op woensdag 8 september a.s.

Op de deel van museumboerderij Smedekinck aan de Pluimersdijk 5 te Zelhem zal een prachtige kledingshow plaatsvinden van streekdrachten uit onze omgeving uit het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw.

Vanaf 1979 heeft mevrouw Truus Driezes te Lochem een unieke verzameling bijeen gebracht. Vele jaren heeft zij deze getoond in de wijde regio. Altijd enthousiast en inspirerend en voor iedereen een vraagbaak op dit gebied. Mevrouw Driezes is in 2005 overleden.

Uniek is het nu dat beide dochters, Willy en Karellien, in haar voetspoor verder gaan. Reeds op jonge leeftijd werden ze natuurlijk al geconfronteerd met een huis vol streekdracht. Daarnaast werd het hele gezin, inclusief vader en broers, ingezet bij de presentaties. Nu is het dus de beurt aan de nieuwe generatie. Onderstaand een korte impressie opgetekend uit de mond van beide zussen.

“‘Wat veurbi-j geet’ zijn de mensen en ‘wat blif’ dat zijn de kleren. Dat hopen wij althans.” Dit waren de openingswoorden van onze moeder tijdens haar lezingen. Toen zij kwam te overlijden in 2005 waren het raar genoeg haar kleren die als eerste zijn opgeruimd. Maar haar verzameling is gebleven, en aan haar wens om het verleden te koesteren, uit te dragen en te delen willen wij gehoor geven. Vandaar dat wij, Willy Elferink-Driezes en Karellien Beumer-Driezes, ‘Wat veurbi-j geet en wat blif’ weer nieuw leven willen inblazen. Een stukje ontstaansgeschiedenis hoort daar natuurlijk aan vooraf te gaan.

De groep ‘Wat veurbi-j geet en wat blif’ is opgericht in 1979 door onze moeder Truus Driezes en haar toenmalige buurvrouw. Samen hebben zij veel lezingen gegeven. Ze hebben een jubileumexpositie gehouden met het 5- en 10-jarig bestaan. Hierbij was het hele gezin betrokken. Alle familieleden die tijd hadden werden in de kleren van rond 1900 gestoken en mochten daarmee pronken. In maart 1992 stapte de buurvrouw na 12,5 jaar uit de groep, waarna Truus, gesteund door haar gezin en een achterbuurvrouw, de draad weer oppakte. ‘Wat veurbi-j geet en wat blif’ blijft bestaan. Lezingen en exposities volgen. In de zomermaanden herleeft jaarlijks de geschiedenis bij het bleekhuisje in Lochem. Er wordt dan linnen in de beek gewassen en met een ‘geetklomp’ vochtig gehouden om zo aan het zonlicht te bleken. In 1998 komt onze vader Karel Driezes te overlijden; de steun en toeverlaat van onze moeder Truus. Vanaf dat moment, als zij de klederdracht nog aantrekt, draagt zij alleen de rouwdracht. Het geven van lezingen blijft uit, af en toe is ze nog te vinden bij het bleekhuisje. Maar voornamelijk maakt ze nog schaalmodellen van de kleding voor het nageslacht, want dit moet bewaard blijven! Na 5 jaar uitzoeken, onderzoeken en bekijken van lezingen die op band staan, samen met de kennis die moeder mondeling aan ons heeft overgedragen, geven wij een lezing uit liefde en respect aan onze ouders en hopen een stukje verleden te laten herleven.”

Nu, inmiddels 12 jaar later, vindt er weer een presentatie van de collectie plaats. Natuurlijk zijn wij bijzonder blij dat Willy en Karellien dit willen doen als opmaat voor Open Monumentendag in Bronckhorst. Het thema “De smaak van de 19e eeuw” is natuurlijk ook zichtbaar in de plattelandskleding van die tijd. Het belooft een bijzonder boeiende en leerzame avond te worden.

De ruimte op de Deel van Smedekinck is natuurlijk beperkt, vandaar dat u nu reeds tijdens openingsuren kaarten in voorverkoop kunt kopen à Euro 3,00 per persoon (inclusief koffie of thee met een koekje naar 19e eeuwse recept) bij Museum Smedekinck te Zelhem, VVV Bronckhorst te Vorden en Gemeentehuis (W. Hagens). De overgebleven kaarten zijn eventueel 's avonds aan de zaal verkrijgbaar; uiteraard wie het eerst komt....

Locatie 1:

Ludgerusgebouw te Vierakker, vertrekpunt fiets-/autoroute langs bijzondere objecten in dit deel van de gemeente; zaterdag en zondag 11 en 12 september 11.00-17.00 uur. Lengte ongeveer 20 km.

Routebeschrijving, vertrek richting Wichmond:

1e weg rechts Dorpsstraat.

Nr. 6

Bakker, prachtig pand rond 1900.

Nr. 6A

Aan de gevelindeling is nog te zien dat hier een winkel gevestigd geweest is. Het was de "Lepkeswinkel" van vrouw Rutgers. Achter de winkel in de schuur, was een klompenmakerij actief.

Nr. 7

Zichtbaar in de gevelindeling is nog de oude smederij. In ieder dorp had men wel een smederij voor herstelwerk van landbouwgereedschappen en het beslaan van paarden.

Nr. 10

Dit pand had van oorsprong in het midden een portiek met 2 deuren. De linker deur was voor de winkel van de bakkerij. Achter de rechter deur was een café. Volgens de wet was het in die tijd verboden om rechtstreeks van de winkel naar het café of omgekeerd te gaan. In veel Achterhoekse dorpen kwam je in de 19e tot en met halverwege de 20e eeuw de combinatie van bakker en kastelein tegen.

Nr. 11-15

Dit zijn panden voorzien van speklagen ca. 1890-1900. Speklagen zijn banden in een andere kleur dan het gevelmetselwerk om een extra accent (versiering) te geven van de gevel. Bij oude kerken zie je ze vaak in natuursteen uitgevoerd ook wel in een andere kleur baksteen.

Nr. 16-18 kerk

De ingezetenen van Wichmond waren van oorsprong verdeeld over de kerkelijke gemeenten van Vorden, Hengelo en Warnsveld. In 1854 kwamen er acties om een eigen kerk te mogen bouwen en voor het verkrijgen van een eigen predikant. Dit lukte want op 20 april 1856 werd de kerk in gebruik genomen en in 1857 werd de eerste eigen

predikant ds. P. Moll verwelkomt. In het kerkgebouw is een eenklaviers orgel uit 1867 aanwezig, vervaardigd door H. Knipscheer te Amsterdam met gebruikmaking van pijpwerk van Apollonius Bosch uit de 3e kwart van de 17e eeuw. Het orgel is een rijksmonument in een gemeentelijk monument! De toren bezit een mechanisch smeedijzeren uurwerk.

Pastorie. In de ramen van de pastorie is nog de originele roede indeling aanwezig. In het midden van de 19e eeuw komt vooral in België de machinale glasfabricage op gang. Rond 1860 was het vensterglas kwalitatief zo goed te maken dat dit glas steeds goedkoper ter beschikking kwam. Met een rollenbank kon men vanaf die tijd een standaard glasmaat van 60 x 120 cm maken. Dit leidde tot de verdere ontwikkeling van het T-venster, eigenlijk een raam met 2 staande ruiten met daarop een liggend deel. Hier zie je nog dat het onderraam in 2 delen is gesplitst door een liggende roede, omdat men het glas toen nog maar kon maken in een maat van ca 60 x 60 cm. De pastorie heeft een prachtig bovenlicht boven de voordeur. Bovenlichten dienen om licht in de gang te verkrijgen. In deze pastorie is Liselore Gerritsen, bekend schrijfster en zangeres als dochter van dominee Gerritsen, op 14 oktober 1937 geboren. Dominee Gerritsen was hier predikant van 1934 tot 1962.

Recht de Vordenseweg oversteken.

Einde weg rechts Lankhorsterstraat.

Nr. 14 Krukboerderij

Een krukboerderij is van oorsprong een hallehuis waar mensen en vee onder één dak verbleven. In de 17e eeuw begon men een brandmuur te maken in het huis, om mens en dier te scheiden. Door aan steeds grotere eisen van bewoning te voldoen, werd of links of rechts het dak opgelicht en over het woongedeelte de nokrichting gedraaid. Vaak eerst aan een zijde, met daaronder een kelder. Door de L-vorm die dan ontstond in de dakvorm noemde men dit een krukboerderij.

Later in de 19e eeuw, bouwde men het huis vaak aan de andere zijde ook uit, zodat in de grondvorm de letter T ontstond en zo de naam T-boerderij.

Nr. 22

De lage schuur is een oude steltenberg.

Een steltenberg is een hooiberg vervaardigd van 4 roeden boven een schuurgedeelte waarin veelal vee werd gehouden zoals varkens of jongvee. Hooibergen waren vooral daar in gebruik waar in de boerderij te weinig opslagruimte was om het hooi of de oogst op te slaan. De steltenbergen werden vaak vergroot. Eerst aan een zijde met een extra schuur, maar ook wel aan twee of drie zijden, veelal voorzien van een schuin aflopend lessenaarsdak.

Nr. 15

Bijna in ieder dorp ontstonden aan het einde van de 19e of aan het begin van de 20e eeuw veevoederbedrijven, veelal in coöperatief verband. Deze coöperaties waren gericht op economische macht en het behalen van schaalvoordeel voor de producenten (de boeren). In de coöperaties zijn de leden de eigenaren. Niet alle veevoederbe-

drijven werkten in een coöperatief verband. Het bedrijf wat u hier ziet is een particuliere onderneming. De landbouwcoöperatie stond aan de Dorpsstraat.

Nr. 25

Parapluberg (éénroedige berg). De constructie van een kap van een hooiberg is een bijzondere, omdat de kap in hoogte moet kunnen bewegen. Daarom hangt de kap aan de roede (de naam van de middenstijl). De kap werd gemaakt met behulp van kruishouten en werd afhankelijk van de grootte of met de hand (een bergwinde) of met een domme kracht omhoog gebracht. In de roede zitten gaten waar een pen door gestoken wordt waarop de kap rust. Bij meer-roedige hooibergen staan de palen aan de buitenzijde. Voordeel hiervan was dat men een katrol met een lier aanbracht op een van de palen, en zo de kap omhoog of omlaag kon bewegen. Was de berg leeg, dan liet men de kap zakken.

Linksaf Nieuwenhuisweg.

Dit landschap is in de 19e eeuw ontstaan door ontginning. De grond hier is toen geschikt gemaakt om te gebruiken voor landbouw.

Einde weg links, Deldensebroekweg.

Nr. 13

Door schaalvergroting van de boerderij was er steeds meer opslag nodig, hetgeen hier zichtbaar is doordat er 3 hooibergen aanwezig zijn bij deze boerderij.

Nr. 15

Hier zie je een nieuwe steltenberg achter de boerderij. Een boer zou deze steltenberg nooit op deze plek gebouwd hebben. Dit zou de doorgang naar de stal belemmeren, om het hooi vanaf een lange wagen binnendoor naar boven te werken.

Links aanhouden, blijft Deldensebroekweg.

Nr. 16

Vanaf 1825 wordt zink als dakbedekking toegepast. Omdat zink uitzet bij warm weer, werkte men vooral in de begintijd met kleine plaatjes, om scheurvorming in het zink te voorkomen. Deze bedekking werd meestal in zink, soms koper of lood uitgevoerd. Hier ziet u een priedtje gedekt met, volgens oude traditie gemaakte, losanges als dakbedekking.

Nr. 19

Dit stenen pand was de laatst werkende klompenfabriek in de oude gemeente Vorden, gestopt in 1974. Thans is het een woonhuis.

Nr. 21

Bij deze boerderij is de geschiedenis van de laatste 150 jaar in de agrarische wereld af te lezen. Eerst stond er een kale boerderij, woonhuis aan de voorzijde, met een aangebouwde deel, een T-model. Naast de boerderij is een mestvaalt aanwezig.

Daarna bouwde men er een hooiberg bij, zelfs een tweede, dan diverse schuren in de loop der tijd en een kippenhok.

Wat opvalt in de achtergevel zijn de prachtige bouwsporen die de geschiedenis van het gebruik van deze boerderij verraden. Zichtbaar zijn de oude isolatoren op de gevel waaraan koperen draden waren bevestigd en zorgden in de jaren ca 1890 tot en met ca 1960 voor de elektriciteits-

voorziening.

In de achtergevel zie je ook een prachtig bouwspoor die met de ontwikkeling van het boerenbedrijf te maken heeft. Vroeger ging men met de boerenwagen de deel op, om het hooi te lossen via de opening in de slieten, die lagen op de gebinten. Je stak het hooi op door het slietengat en boven verplaatste een ander persoon het hooi eerst naar de hoeken en dan pas naar het midden, op deze wijze werd het hooi steeds hoger op de zolder gestapeld. Het was altijd warm en zwaar werk.

Deze boerderij is daar ook op gebouwd, alleen heeft men nadien deze wijze van binnenbrengen van het hooi veranderd. Men had schijnbaar behoefte om de wagen langs de achtermuur te rijden en dan te lossen. Dan maak je de opening natuurlijk ook zo groot mogelijk om “veel hooi op de vork” te nemen en tegelijk naar binnen te werken.

In de zijkant van de verhoging van het voorhuis is, om licht op de graanzolder te verkrijgen, een ruitje in een vreemde vorm geplaatst.

In de achtergevel van de schuur van deze boerderij is nog een bouwspoor van rond 1860 te vinden. De opening is dichtgemetseld, maar nog wel goed zichtbaar. Het is de oude ingang voor de kippen die via een trapje naar de hilde gingen waar zij 's nachts verbleven. De opening werd aan de buitenzijde afgesloten.

Tot ver in de 19e eeuw scharrelden de kippen hun kost dagelijks op in de omgeving van de boerderij en legden her en der eieren.

In het begin van de 20e eeuw zien we een opkomst van het houten kippenhok zoals ook hier. In die tijd brachten de eieren nog wat geld in het laatje en zo ontstonden er hokken waar wel 250 à 500 kippen in konden worden gehouden. Aan de hokken werden rennen gemaakt van gaas waar de kippen in konden scharrelen, maar omdat die te klein waren om voldoende voer te vinden, werd er bijgevoerd.

Beroemd waren o.a. de “Barnevelder” en “Welsummers” in die tijd, die wel 250 eieren per jaar konden leggen. Verlichtte je het hok waardoor het daglicht werd verlengd, dan kon het zijn dat ze wel 300 eieren legden. In de 20e eeuw heeft men getracht diverse malen legbatterijen in te

voeren. Dit lukte in het begin van de jaren '60. Vanaf die tijd werden er op grote schaal legbatterijen gebouwd. Goedkoper produceren was een noodzaak geworden. "Verdienen" aan eieren, dat kon je al lang niet meer, er moest geld bij, dus verdwenen de kippen bij de boerderijen.

Vele aanwezige kippenhokken waren toen ten dode opgeschreven, doordat deze niet meer voor het gebouwde doel gebruikt werden. Soms werd de ruimte nog gebruikt als opslagruimte of als garage voor de auto die toen bij velen zijn intrede deed, of zoals hier als duivenhok. Aan de voorzijde van het huis is nog een oude boomgaard aanwezig.

Links Riethuisweg.

Nr. 3

Hier is de staande naad in de gevel zichtbaar van de uitbreiding naar kruk. Het huis is in de loop der jaren aangepast aan de tijd, zelfs voorzien van isolerende beglazing en men heeft het oude metselwerk gestraald. Voor het huis is de oude pomp nog zichtbaar.

Einde rechts, Baakseweg

Water, Veengoot

Het Oost-Nederlands plateau vormt het brongebied van de hier aanwezige beken. Op het hooggelegen plateau bevindt zich een slecht doorlatende pleistocene leemlaag. Hierdoor zijt neerslag nauwelijks in, maar stroomt via oude smeltwaterdalen in de terrasrand snel af naar het westen. Het jonge ijzerrijke grondwater vormt beekjes als de Visserijbeek en de Zilverbeek, die de bovenlopen vormen van de Baakse Beek/Veengoot. Mede door ontginning van het Ruurllosche Broek zijn de waterlopen in de vorige eeuw aangepast.

Landschap links en rechts

Hier zie je een mooi voorbeeld van een kampenlandschap. Kampen zijn oude akkers die eeuwenlang bemest zijn met plaggen en schapenmest. Hierdoor hebben de kampen een bolle vorm gekregen.

Nr. 3

Deze boerderij 'Bosmanshuis' was van oudsher ook herberg. In 1500 was deze herberg al bekend. De huidige gevels stamen uit 1881.

De boerderij is een T-model, welke via het hallehuis en kruk naar T is ontwikkeld. De "boven-verdieping" werd

niet geschikt gemaakt voor bewoning. In het midden van de 19e eeuw was er bij boerderijen behoefte aan droogruimte voor graan. Graan was goud in die tijd. Daarom zie je bij T-boerderijen kleine raampjes op de verdieping die gebruikt werden als ventilatie openingen om het graan te drogen.

Links het kasteel Hackfort stammende uit 1324. De watermolen wordt voor het eerst genoemd in 1500. Het kasteel met het ca 700 hectare grote landgoed is eigendom van Natuurmonumenten. De landschappelijke aanleg is na het dempen van de grachten aan het einde van de 18e eeuw ontstaan.

Linksaf Hackfortselaan, overgaand in Koekoekstraat.

Op de hoek staat een gietijzeren handwijzer die de afstand in loopuren aangeeft. 1 uur gaans is ongeveer 5000 meter. Oude bronnen geven aan: 1 uur gaans = ca. 5 km; soms ook gelijk aan 1500 Rijnlandse roeden = 5621 meter; volgens code Napoleon 5000 m en bij Koninklijk Besluit van 1863, 5555,5 meter. Men hanteerde ook wel 5175 meter bij marstempo met bepakking.

Dit model handwijzer werd in serie vervaardigd. Vermoedelijk is deze handwijzer geplaatst met de opening van deze verharde weg in 1892.

Vanaf ca 1500-1000 v. Chr. wordt in Europa en ook in Nederland smeedijzer gemaakt. In de 14e eeuw wordt vanuit de schachtoven de hoogoven ontwikkeld. Later pas gebruikte men dit voor het gietijzer vanaf de 17e eeuw. In de 16e en 17e eeuw geraakten grote bankiershuizen bij de ertswinning betrokken zodat vanaf die tijd een omvangrijke metaalproductie ontstond. Tot en met de 18e eeuw was het gebruikelijk om hoogovens te stoken met houtskool. Omdat in Engeland en Nederland hout schaars was geworden zocht men een alternatief namelijk kolen. Rond 1850 wordt dit ook doorgevoerd in Nederland. Dit materiaal was zeer geschikt om er ornamenten mee te maken en kreeg zijn grote vlucht doordat het in de negentiende eeuw steeds meer werd toegepast in de bouw.

Nr. 6.

Een opvallende boerderij, niet in zijn vorm of uiterlijk, maar toch met iets bijzonders. In deze regio en op enkele plaatsen meer in Nederland, kom je soms bij oude boerderijen in de bovenramen (het liggende gedeelte) van deze kozijnen, opgeplakte loodstripjes tegen in de vorm van een glas-in-lood raam.

Het was een grote overgang van kleine ramen met veel roeden naar grote ramen die plots veel licht gaven in een woning. Vitrage was toen nog niet in de handel. Om de scherpe lichtval in de woning te voorkomen werden de bovenlichten beschilderd in de vorm van een glas in lood paneel, zodat een ieder het niet als te licht zou ervaren. In de jaren '50 van de vorige werd veelal dit schilderwerk vervangen door loden plakstripjes. Het glas in lood legt meer de nadruk op de beslotenheid van een ruimte. Men kende er dus een functioneel gebruik aan toe.

Nrs. 5-7-9-11

Groepje van meerdere woningen bij elkaar, op hoger gronden gelegen om tijdens de overstromingen droog te blijven.

Nr. 1

Op de hoek rechts oude smederij nog herkenbaar aan enkele borden op de gevel.

Tegenover nr. 1, hoek Vierakkersestraat

Dit pand heeft een fraaie dakrandversiering, maar het meest bijzondere aan dit pand, zijn de geschilderde bovenlichten. Vermoedelijk waren deze zodanig slecht, dat men de openingen heeft dicht gemetseld en om dit niet te laten opvallen de oude situatie in schilderwerk heeft weergegeven.

Einde rechts, Vierakkersestraatweg.

Vierakkersestraatweg/hoek IJsselweg 16

De boerderij waar je tegen aankijkt op de hoek, geeft op de achtergevel het jaartal 1825 weer. Dit is niet het stichtingsjaar van de gehele boerderij maar van het deelgedeelte. Van oorsprong is het een spieker (graanopslag) die later verbouw is tot een boerderij en in 1825 verder is uitgebreid. De oorsprong ligt vermoedelijk in de 17e eeuw.

Rechtdoor IJsselweg.

Naast nr. 4

Hier staat een gebouwtje uit 1960. In 1959 werd de Coöperatieve Diepvriesvereniging "De Vliegehoek" U.A opgericht. De vereniging telt ca 50 leden en heeft een carrousel diepvries-installatie met 124 laden. Zover bekend is het de laatste coöperatieve diepvriesvereniging in Nederland.

Nr. 13

Een oude kruidenier-bakkerijwinkel uit 1920. Bij dit complex behoort ook de oude grote maalderij die tot 2006 nog dienst heeft gedaan.

Nr. 15

Aan de linkerkant voor nr. 15 ziet u een droogschuur staan. De schuur heeft staande houten delen met tussenruimte als wanden. Dergelijke schuren stonden veel in deze omgeving. De schuren werden veelal gebruikt als droogschuren voor klompenmakerijen.

Links af, Heerlerweg.

Links van deze weg ziet u een golvend landschap. Deze golfing is ontstaan door de vele overstromingen van de IJssel. Dit gebied liep bij hoog water onder tot in het dorp Wichmond.

Dit had mede te maken met de Baakse Overlaat die in 1809 bij Koninklijk Besluit was vastgesteld, hetgeen betekende dat dijken bij hoogwater geslecht moesten worden, ten einde de rivieren te ontlasten en daarmee dijkdoorbraken en veel ernstiger inundaties te voorkomen. De bestaande dijk mocht daardoor maar een hoogte hebben van 5.02 m boven Amsterdams Peil. Het water kwam bij overstromingen tot wel 8.22 m + NAP.

Na een grote overstroming in 1920 werd er een commissie ingesteld om nieuwe overstromingen te voorkomen (de Commissie Jolles). Dit plan had nog al wat bezwaren en werd niet uitgevoerd. In 1924 en 1926 vonden er weer grote overstroming plaats en direct werd er in 1926 een nieuwe commissie, de "Baakse-Overlaat-Commissie", ingesteld. Deze commissie kwam in 1929 met een nieuw plan. Ook dit plan werd niet uitgevoerd. In 1935 kwam er weer een commissie die in 1937 verslag uitbracht en die het plan van 1929 grotendeels had overgenomen doch met een uitbreiding om een extra 'stroomkanaal' aan te leggen voor de afwatering van de hoge gronden, het 'Groene kanaal'.

In 1946 ging Gedeputeerde Staten zich met deze zaak bemoeien. Provinciale Waterstaat werd nogmaals gevraagd om een onderzoek en advies. Het nieuwe advies was bijna grotendeels het advies van 1937 maar dan veel gedetailleerder. Dit plan werd uitgevoerd zodat in 1953 de Baakse Overlaat gedicht werd. Tussen 1905 en 1948 is het gebied 18 maal overstroomd geweest.

Nr. 25

Hier ziet u een hooiberg gemaakt met gebruikmaking van een betonroede. In de jaren '50 van de vorige eeuw werden deze roeden fabrieksmatig gefabriceerd ter vervanging van houten roeden.

Nr. 3

Het huis met de hoge topgevel is een voormalig spieker. In de middeleeuwen was dit een opslagplaats voor graan en andere producten, zoals rogge, gerst, haver, tuinbonen, erwten en vlas. Boeren in die tijd betaalden hun belastingen aan de landsheer veelal in natura. In een spieker werden vaak de "belastingen" bewaard.

Na het ontstaan van de kruk en nadien van de T-boerderij, werden de spiekers niet meer gebruikt voor dit doel. Het

woord spieker is afkomstig van het Latijnse woord "spica", wat aar betekent.

De boerenerven zijn hier niet typisch Gelders, maar wel typisch Achterhoeks of kenmerkend voor het open landschap. Toch zijn er wel overeenkomsten tussen de Achterhoekse boerenerven. Zo is op alle boerenerven duidelijk het verschil te zien tussen het voor- en achtererf. Op het voorerf zijn de (moes)tuin, veelal met hagen omzoomd, leibomen op de zuidkant, een boomgaard en een bleekje (voor de was). 'Achter' zijn vaak bomen en struiken die ook in houtwallen en bosjes in de omgeving staan. Kenmerkend voor de erven in de Achterhoek is ook dat er altijd wel één of meerdere grote bomen op het voorerf staan. Dat kunnen vruchtbomen zijn, maar ook paardekastanje, beuk, linde en eik sieren het vooraanzicht van vele boerderijen.

Voor u ziet u de oude lagere school van Vierakker. Deze is thans gelegen aan de Kapelweg, tot 1983 geheten Vierakkerse-schoolweg. Deze adressering gaf nog al eens verwarring met de Vierakkersestraatweg. Uit overlevering zou hier een oude kapel gestaan hebben.

De school is door te kort aan leerlingen op 1 september 1950 gesloten. In het pand is toen een woning gebouwd die in 1955 in gebruik is genomen.

Een van de bekendste onderwijzers van deze school was de heer G.A. van der Lugt. Hij is van 17 september 1898 tot 24 september 1900 aan deze school verbonden geweest. G.A. van der Lugt, is vele jaren bestuurslid geweest van de Oudheidkundige Vereniging de Graafschap thans Historische Vereniging Achterhoek & Liemers geheten. De G.A. van der Lugt Stichting is naar hem vernoemd, omdat hij het benodigde stichtingskapitaal beschikbaar stelde. Deze Achterhoekse stichting houdt zich bezig met het stimuleren van de streektaal en het in stand houden van kleine cultuurhistorische objecten.

Einde rechts, Vierakkersestraatweg.

Aan de rechter zijde na het Stroom- of Groenekanaal, ziet u Huize Suideras.

Het tegenwoordige huis werd in 1891 in gebruik genomen en is gebouwd tegenover de plek waar eens het oude huis, aan de overzijde van de gracht stond. Het oude verbouwde huis was zo slecht dat het moest worden afgebroken. Het tegenwoordige huis is een gaaf voorbeeld van Neo-Renaissancestijl. Het huis is omgeven door een prachtig park met hoog opgaande bomen. Het landgoed ligt nog juist op het gebied van de oude buurschap Vierakker tegen de grens van Wichmond aan. Het huis wordt particulier bewoond en is daarom niet te bezichtigen.

Links, kerk met pastorie.

Voor een beschrijving zie volgende pagina's onder locatie 2.

Het patronaatsgebouw St. Ludgerus stamt uit 1900. Het gebouw heeft o.a. dienst gedaan of doet dit in sommige gevallen thans nog als school, woning, maalderij, bank, bibliotheek, ontspannings- en vergaderruimte.

Einde tocht.

Locatie 2:

Willibrorduskerk te Vierakker. Tijdens Open Monumentendag 2010 alleen op zaterdag van 11.00-16.00 uur geopend!

De St. Willibrorduskerk is een driebeukige neogotische hallenkerk met een uitgebouwd portaal en een doopkapel aan de zuidzijde. Het is een kerk met een driezijdig gesloten koor en een toren van drie geledingen met een veelhoekige traptoren, begeleide westtoren en ingesnoerde spits. De kerk verrees in 1868-69 naar plannen van H.J. Wennekens.

Het interieur heeft pijlers met colonetten en wordt gedekt door kruisribgewelven en heeft nog zijn originele polychromie (C. Linden, 1881). De inventaris, waaronder altaren, beelden, de preekstoel en de communiebank, zijn gemaakt door het Bernulphusgilde, voornamelijk naar ontwerp van F.W. Mengelberg. De zijaltaren kwamen van Cuypers-Stolzenberg in Roermond, maar werden later in 1885 alsnog vervangen door stukken van Mengelberg.

Het triomfkruis toont ook Maria en Johannes met aan de uiteinden van de kruisbalken, vierpassen met de symbolen van de vier evangelisten. De doopvont is van de hand van het atelier van Brom (1874). De kruiswegstaties werden geschilderd door M.C. Schenk uit Brussel.

In het kerkgebouw is veel symboliek verwerkt: in de vloertegels zijn de symbolen van hoogmoed (adelaar), hebzucht (vos), onmatigheid (zwijn), nijd (wolf), traagheid (slak), onkuisheid (kikvors) en gramschap (egel). Ook de vijf wijze en vijf dwaze maagden zijn in de kerk uitgebeeld.

De kerk geldt als een ‘Gesamtkunstwerk’ en wordt beschouwd als het vroegste werk van de zgn. “Utrechtse School” en zo ook als de eerste drager van de programmatische uitgangspunten van het St. Bernulphusgilde. Het orgel is in 1874 gebouwd door G. Elberink met daaraan een kast van atelier Mengelberg.

De forse neogotische pastorie en het neoclassicistische kostershuis zijn in 1870 gebouwd, eveneens naar plannen van H.J. Wennekens.

De tien jaar durende restauratie werd in 2009 voltooid.

De kerk werd in 2009 uitgeroepen tot de mooiste kerk van Gelderland en eindigde ook in de top van de landelijke verkiezing.

Locatie 3:

Orgelconcerten in de Willibrorduskerk van Vierakker. Tijdens Open Monumentendag 2010 alleen op zaterdag om 13.00 en 15.00 uur! Toegang gratis.

In de Willibrorduskerk bevindt zich een orgel uit 1874, gemaakt door de bekende orgelbouwer G. Elberink. De orgelkast is ontworpen door W. Mengelberg en uitgevoerd door de plaatselijke timmerman J. Helmink. Boven het orgel ziet u het wapen van de schenkster: J.M. Baronesse van der Heijden van de Doornenburg.

Op zaterdag vinden er twee kleine orgelconcerten plaats om 13.00 uur door Pieter Haverkamp en om 15.00 uur door Kees van Dusseldorp. Het programma van beide concerten is in de kerk beschikbaar.

De dispositie van het Elberink-orgel:

Hoofdwerk: bourdon 16, praestant 8, holpijp 8, octaaf 8 D, octaaf 4, roerfluit 4, octaaf 2, mixtuur, trompet 8 B/D.

Nevenwerk: roerfluit 8, fluit amabilis 8, viola di gamba 8, vioolpraestant 8 D, seciliene 4, fluit angelica, pyramidefluit 2, vox angelica 8 B/D.

Speelhulpen: clavierkoppeling, ventiel, calcantenklok.

Pedaal: permanent aangehangen aan onderklavier (manueel).

Locatie 4:

VVV-kantoor te Vorden, Kerkstraat 1b, vertrekpunt fiets-/autoroute langs bijzondere objecten in dit deel van de gemeente; zaterdag en zondag 11 en 12 september 11.00-17.00 uur. Lengte ongeveer 30 km.

Start: VVV-kantoor Vorden richting Zutphen:

Zutphenseweg.

3e weg links, Dr. C Lulofsweg.

Molen De Hoop is een in 1850 gebouwde achtkantige stellingmolen voor het malen van graan. Na langdurige stilstand is de molen in 2005 van een bouwval naar een maalvaardige molen gerestaureerd. De Hoop heeft een koppel maalstenen waarmee op vrijwillige basis graan wordt gemalen.

Tegenover de molen, Hertog Karel van Gelreweg.

Voor u ziet u iets terug gelegen staan de Hackforter molen. Deze molen, een ronde stellingmolen, is gebouwd in 1851 en werd achtereenvolgens in 1967, 1974 en 1985 gerestaureerd.

De molen was vanaf de bouw tot en met 1960 eigendom van de familie Van Westerholt van Hackfort van het nabijgelegen gelijknamige kasteel. In 1960 werd de molen aangekocht door de toenmalige gemeente Vorden. Thans is de molen in bezit van de Stichting Vordense Molens. Deze molen heeft twee koppels maalstenen waarop graan gemalen kan worden.

Einde weg links, dan rechts, Het Hoge.

Einde weg, rotonde links, Rondweg.

2e weg rechts, Deldenseweg.

Nr. 1

Hier ziet u een oude boerderij (type hallehuis) die in structuur en opzet door de tijd heen steeds groter geworden is. Eerst het huis dan een extra schuur, parapluberg, etc.

Nr. 5

Over de Veengoot links zien wij, wat verder van de weg af gelegen, een prachtige krukboerderij.

Het landschap geeft hier lichte glooiingen te zien, die ontstaan zijn door vele overstromingen in dit gebied van de Veengoot. Het water in de Veengoot komt vanaf het Oost-Nederlands Plateau bij Lichtenvoorde en stroomt door dit gebied, gaat over in het Stroomkanaal en mondt uit in de IJssel. In het midden van de vorige eeuw is de Veengoot steeds meer 'gekanaliseerd' om overstromingen tegen te gaan. Een gevolg was een steeds grotere vorm van verdroging van de bodem omdat het water te snel werd afgevoerd. Door het Waterschap Rijn en IJssel is in 2006 een 'Integrale Visie Baakse Beek/Veengoot' opgesteld om de beken in dit gebied weer in hun oorspronkelijke vorm en loop terug te brengen en zo verdroging van de bodem tegen te gaan. Afgelopen jaar is men begonnen met de eerste uitwerking van deze plannen.

Rechts op hoek-Hamminkweg 2

Hier ziet u achter het huis een losstaande schuur, die dienst heeft gedaan als maalderij en bakkerij. Het is een karakteristiek voorbeeld voor plattelandswerken of streek-eigen bouwen.

Nr. 6

De voorgevel van dit huis kent een versiering boven de kozijnen die je zelden tegenkomt, namelijk een rondboog. Rondbogen maakte men vroeger boven kruiskozijnen. Normaliter wordt een segmentboog toegepast. De boog is deels voor de gevel aangebracht en is vervaardigd in 2 kleuren baksteen. Een fraai stukje vakmanschap.

Rechts Deldenseweg volgen.

Links en rechts van de weg ziet u het grotendeels nog aanwezig 19e eeuwse landschap. Beschutte weilanden, akkers, houtwallen, kleine percelen. Een parkachtig landschap. Aan de grootte van de percelen zie je dat de landbouwmechanisatie hier weinig invloed heeft gehad.

Einde links, Deldensebroekweg.

Opvallend langs deze weg zijn het aantal robinia (acacia) bomen. Deze Noord-Amerikaanse boomsoort werd in steden veelal als parkboom geplant. In onze omgeving ook wel als (hard-) hout voor de lokale timmerman.

Nr. 3

Een opvallende boerderij, niet in zijn vorm of uiterlijk, maar toch ziet u hier iets bijzonders. In deze regio en op enkele plaatsen meer in Nederland, kom je soms bij oude boerderijen in de bovenramen (het liggende gedeelte) van deze kozijnen, glas-in-lood ramen tegen. Dit detail heeft een bijzondere geschiedenis.

In het midden van de 19e eeuw komt vooral in België de machinale glasfabricage op gang. Met een zogenaamde rollenbank werd het glas vervaardigd in een maat van ca 60 x 120 cm. Rond 1860 was het vensterglas kwalitatief zo goed te maken dat dit glas steeds goedkoper ter beschikking kwam. Dit leidde tot de ontwikkeling van het T-venster; eigenlijk een raam met 2 staande ruiten met daarop een liggend deel.

Eind 19e eeuw adviseerde de heer T. Landré van het Ministerie van Gezondheid, om hygiënische redenen, grote kozijnen met ramen te maken in woongedeelten, aangezien uit onderzoeken was gebleken dat veel licht in een woning zeer gezond was. Vanaf die tijd zie je dat steeds meer glas werd toegepast.

Het was een grote overgang van kleine ramen met veel roeden naar grote ramen die plots veel licht gaven in een woning. Vitrage was toen nog niet in de handel. Om de scherpe lichtval in de woning te voorkomen werden de bovenlichten beschilderd in de vorm van een glas in lood paneel, zodat een ieder het niet als te licht zou ervaren.

Het opgeschilderde glas in lood legt meer de nadruk op de beslotenheid van een ruimte. Men kende er dus een functioneel gebruik aan toe. Deze techniek werd als volgt uitgevoerd. Men schilderde met loodwit de loodlijnen op het glas die na droging werden overgeschilderd in een wat grijsachtige kleur. Daarna kregen de knooppunten een extra accent door hier een stip op te schilderen, wat hier niet gedaan is, in een wat donkerdere of lichtere grijze tint. Het loodwit etste wat in het glas en werd met iedere 2e schilderbeurt over geschilderd.

In de jaren '50 van de vorige werd veelal dit schilderwerk vervangen door loden plakstrippen.

Links, Deldensebroekweg blijven volgen.

Einde weg rechts, Hengeloseweg.

Na ca 50 meter linksaf, Slotsteeg.

Nr. 14

Aan dit pand ziet u een erker. Een erker is een veelhoekige uitbouw aan een gevel die uitkraagt, een soort uitgebouwd venster.

In de periode van de neostijlen, na het midden van de negentiende eeuw, wordt onder meer de vormtaal van de Hollandse Renaissance uit de zestiende en zeventiende eeuw weer in de bouwkunst toegepast. Architect P.J.H. Cuypers was een groot bewonderaar van erkers. De erker werd toen als het ware herontdekt en steeds vaker toegepast.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw werden gevelerkers in verschillende stijlen toegepast. Gevelerkers zijn thans niet meer weg te denken uit onze architectuur. Ze zijn momenteel weer zeer geliefd vanwege de lichtinval naar binnen en het uitzicht naar buiten. Erkerwoningen worden momenteel dan ook weer in grote hoeveelheden gebouwd.

Linksaf Maalderinkweg.

Linksaf, Berkendijk.

Links en rechts van u ziet u geen natuurlijk, maar een ontgonnen landschap. Aan het einde van de 19e eeuw was het platteland nog het exclusieve domein van boeren en grootgrondbezitters. De eersten beoefenden er op steeds intensievere wijze de landbouw, de laatsten leefden op hun buitenplaatsen tussen tuinen en bossen ver van het jachtige bestaan in de stad. Mede door de komst van kunstmest was ieder stuk grond bijna geschikt om te gebruiken door de boeren. Daardoor was het ook aantrekkelijk om woestegronden voor gebruik geschikt te maken wat voor de boeren meer inkomsten meebracht.

De landgoedbezitters hadden ook een belang door dat zij hogere pachttopbrengsten konden ontvangen.

Rechtsaf, Zomervreugdweg.

1e weg links, Lieferinkweg.

1e weg rechts, Lindeseweg.

Hier zie je aan de linkerkant op enkele plaatsen een hoge rug in het landschap, recht afgestoken naar een vlak land. Het vlakke gedeelte zijn weg gegraven verhogingen. Dit werd veelal in de 19e en tot in de jaren '70 van de vorige eeuw gedaan om het zand onder de humuslaag te winnen. Dit was meestal goede gele zandgrond, te gebruiken voor in de woning- en wegenbouw.

Links en rechts zie je een mooi voorbeeld van een enkenlandschap. Enken zijn oude akkers die eeuwenlang bemest zijn met plaggen en schapenmest. Hierdoor hebben de enken een verhoogde bolle vorm gekregen.

Nr. 14

Hier ziet u nog een hoeve met daarvoor een pomphuis. Door middel van een zwengel wordt het water naar boven gepompt. Dit type was in de 19e eeuw in zwang. Daarvoor was een put voorzien van een putemmer in gebruik. In het midden van de 19e eeuw werden de eerste gietijzeren pompen gefabriceerd, die vanaf die tijd geleidelijk hun intrede deden.

Boven de voordeur ziet u een prachtig bovenlicht. Bovenlichten dienen om licht in de gang te verkrijgen. Meestal zie je op het platteland een levensboom. Levensbomen werden in de 19e eeuw steeds populairder. Ze waren relatief goedkoop in gietijzer te verkrijgen. De boom kon naar believen worden uitgerekt of ingekort afhankelijk van de maat die men nodig had.

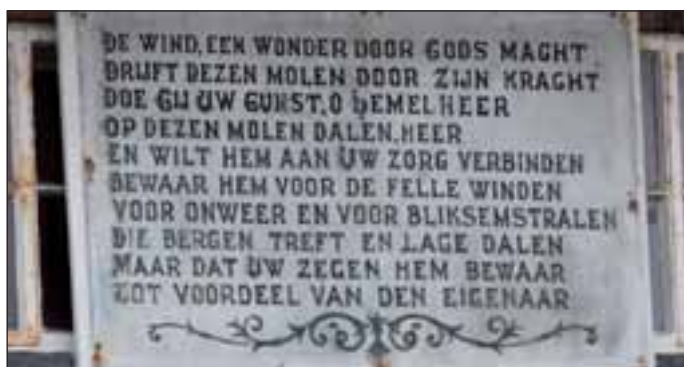
In de loop van de 20e eeuw werden ze overbodig of raakten uit de mode. Met de symboliek van de levensboom kan men vele kanten uit. Sommigen zien hier de boom uit het paradijs in, anderen zien hierin de boom van Jesse, de vader van David, waaruit Jezus ontsproten is.

Aan de linker zijde, midden in het bosje:

Tot de parochiekerk van Vorden behoorde in de 15e eeuw o.a. de kapel van Linde. Na de reformatie werd eens per jaar op de dag van de kermis (midden augustus) door de Vordense predikant hier gepreekt. In verband met de bouwvalligheid is deze kapel in 1837 gesloopt. Ter herinnering aan de kapel is hier een gedenksteen geplaatst (met een gedicht van A.C.W. Staring van de Wildenborch):

‘Verheft zich hier geen bidplaats meer;
’t Heelal is tempel van den Heer.’

Lindeseweg vervolgen.

Nr. 29

De molen *Ons Belang* is een in 1856 gebouwde achtkantige beltmolen, speciaal voor het malen van graan. De molen is in 1971 gerestaureerd. Onder in de molen is een theater gevestigd, waarmee de eigenaar geld probeert te verdienen voor de instandhouding van het molencomplex.

Op de gevelsteen lezen we:

De wind, een wonder door Gods macht
Drijft deze molen door zijn kracht
Doe Gij, uw gunst o hemel Heer
Op dezen molen dalen, heer
En wilt hem aan uw zorg verbinden
Bewaar hem voor de felle winden
Voor onweer en voor bliksemstralen
Die bergen treft en lage dalen
Maar dat uw zegen hem bewaar
Tot voordeel van den eigenaar.

Rechtsaf, Vosheuvelweg.

Nr. 2

Een krukboerderij met uilenbord. Het uilenbord is het afsluitstuk van het dak op een boerderij of schuur. Meestal bestaat het bord uit een driehoek met afdekplanken. De naam uilenbord is afgeleid door het ronde vlieggat voor de kerk- en steenuilen. Direct achter het uilenbord wordt een nestkast geplaatst waar ze ongestoord kunnen broeden. Uilen zijn nuttige dieren en houden de schuren vrij van muizen. Het zijn nachtdieren en verschuilen zich overdag boven in de schuur. Vaak kun je de aanwezigheid van uilen ontdekken door het vinden van braakballen, die op de grond liggen. Het uilenbord is streekgebonden en heeft ook verschillende betekenissen.

De oude bouwplaats werd in 1494 aangeduid als het Erve ten Leemreijse.

Linksaf, Zelledijk.

Rechtsaf, Schuttestraat.

Linksaf, over 'Veengoot' Onsteinseweg.

Onsteinseweg blijven volgen.

Ook hier ziet u langs de weg weer opvallend veel acacia's.

Nr. 15

Het Onstein

De eerste vermelding is van 1494. Het huis heeft alle uiterlijke kenmerken van een Achterhoekse havezathe, doch dit is het nooit geweest. Het herenhuis en de bouwhuizen apart op een eiland, zijn omringd door grachten. Het huidige huis is gebouwd rond 1613 en heeft toen ook zijn naam gekregen. In 1710 is het huis drastisch verbouwd. Het huis heeft een fraaie ingangspartij uit 1711. In 1925 heeft het zijn huidige uitstraling gekregen. Na 20 jaar 'leegstaan' kocht in 1978 de huidige eigenaar dit landgoed en liet het geheel restaureren.

Links en rechts ziet u rabatten.

Rabatten zijn opgehoogde plantstroken voor bomen in natte locaties. Het ophogen van de 'bedden' waarop de bomen moeten worden geplant gebeurt met grond die vrijkomt bij het graven van waterafvoerende greppels. De bomen staan daardoor hoger en profiteren van de relatieve droogheid van de groeiplaats. De breedte van het bed is afhankelijk van de vochtigheid van de locatie. De rabat-

ten zijn hier gemaakt voordat de Veengoot is aangelegd. Door de verlaging van de waterstand zijn ze thans overbodig.

Spoorwegovergang

De spoorlijn is tussen 1872 en 1880 aangelegd tussen Zutphen en Winterswijk door de Nederlandsch-Westfaalsche Spoorwegmaatschappij, een maatschappij die in 1870 opgericht werd door de Winterswijkse textiel-fabrikant Willink. De spoorlijn was in de eerste plaats aangelegd als goederenlijn tussen Gelsenkirchen, Winterswijk en Zutphen.

Einde weg rechts, Ruurloseweg.

Na ca 50 meter linksaf, Schooneveldsdijk.

Ook hier ziet u links en rechts oude rabatten. Rabatbossen werden aangelegd in de tijd dat dit gebied slecht afwaterde.

Eerste weg links, Wiersserbroekweg

Nr. 3

In dit gebied kom je boerderijen tegen, die op dezelfde wijze vergroot zijn. Hier is namelijk een boerderij voor een boerderij gebouwd. Eerst woonde men in het achterste gedeelte en na vergroting ging men in het voorste gedeelte wonen. Soms gebruikte men het oude gedeelte voor bewoning voor 'opa en opoe' of men verbouwde dat gedeelte tot bedrijfsruimte.

Linksaf, Mosselseweg.

Nr. 20

Aan de linkerzijde van het dak, ziet u een patroon van riet in de dakpanbedekking. Dit noemt men een spiegel.

Nr. 12

Dit is een huis met een onderschoer. Het is een soort poortachtige toegang naar de deel. Tussen de dubbele deuren stond een middenstijl, de stiepel. Soms zijn deze stiepels voorzien van een huiskerk, het stiepelteken. De stiepel staat los en kan verwijderd worden. Zo kan een grote oogstwagen ook naar binnen rijden. Vaak werden de zijkanten van de onderschoer, gebruikt voor het dagelijkse gereedschap wat daar droog kon hangen of staan. De plek was tevens een schuilplaats bij slecht weer.

Hoge paal

Iets verder rijdende ziet u aan de rechterzijde in de weide afrastering een hoge paal staan. Dit is een paal die in het verleden in gebruik was als een roede (de naam van de middenstijl) in een hooiberg. Aan de gaten is de roede herkenbaar.

Bij het verkeersbord '100m voorrangsweg', staat een zeer oude steltenberg. Een steltenberg is een hooiberg vervaardigd van 4 roeden boven een schuurgedeelte waarin veelal vee werd gehouden, zoals varkens of jongvee. Hooibergen waren vooral daar in gebruik waar in de boerderij te weinig opslagruimte was om het hooi of de oogst op te slaan. De steltenbergen werden vaak vergroot. Eerst aan een zijde met een extra schuur, soms ook wel aan twee of drie zijden.

Linksaf, Ruurloseweg.

Eerste weg links, Ganzensteeg, harde weg gaat over in een zandweg.

Bij kruising rechtsaf en zandweg blijven volgen.

Hier heeft u een mooi uitzicht op de St. Antoniuskerk "op de" Kranenburg.

De bekende architect Pierre Cuypers (1827-1921) ontwierp in zijn beginjaren voor Kranenburg een R.K.-complex, dat geheel werd gefinancierd door de freules Judith en Josephine van Dorth van het landgoed Medler. Het complex bestaat uit de Antoniuskerk, pastorie, devotiekapel, begraafplaats, school en schoolmeesterswoning. Even verderop ligt het voor de freules Van Dorth gebouwde landhuis De Wientjesvoort, waaraan Cuypers een bijdrage leverde met een door hem ontworpen koetshuis.

Dr. Pierre Cuypers was o.a. architect van het Rijksmuseum en het Centraalstation te Amsterdam. Bouwde en restaureerde o.a. vele kerken en kloosters.

Einde zandweg rechtsaf, Ruurloseweg.

Nu komt u langs de andere zijde van het kerkgebouw waarin een 'Heiligenbeeldenmuseum' gevestigd is sinds 1999. Aan de rechterzijde voor de kerk de voormalige pastorie en links na de kerk is het oude klooster. Bijzonder is aan dit complex dat bij de gebouwen door een gang verbonden zijn aan het kerkgebouw. Rechts ziet u verder nog de school met de meesters woning. Voor "Cuypers op de Kranenburg" zie locatie 5.

Nr. 85

Einde bebouwde kom

Hier staan nog een aantal kippenhokken. In het begin van de 20e eeuw zien we een opkomst van het houten kippenhok, zoals ook hier. In die tijd brachten de eieren nog wat geld in het laatje en zo ontstonden er hokken waar wel 250 tot 500 kippen in konden worden gehouden. Aan de hokken werden rennen gemaakt van gaas waar de kippen in konden scharrelen maar omdat die in verhouding te klein waren om voldoende voer te vinden, werd er bijgevoerd. Na de invoering van legbatterijen omstreeks 1960 kon men goedkoper produceren zodat de functie van deze hokken verdween. Je ziet ze niet veel meer en ook hier zie je de kippenhokken langzaam uit het landschap verdwijnen.

Nr. 83

De Wientjesvoort

Het huis de Wientjesvoort werd pas rond 1850 gebouwd. Het huis ontleent haar naam aan een herberg, die er in de buurt heeft gestaan. Op het landgoed, dat nu de Wientjesvoort heet, stond een boerderij de Bult, die overigens aan de zuidzijde van de weg Vorden-Ruurlo lag. Op 12 december 1968 brak er brand uit, die flinke schade veroorzaakte. Het huis had zoveel schade opgelopen, dat het er sinds die tijd vele jaren troosteloos heeft bijgestaan: de zolderverdieping was geheel verdwenen. In 1999 kocht architect Friso Woudstra het pand, die het geheel in 10 jaar tijd restaureerde.

3e weg links, Hamelandweg.

Einde weg links, Oude Zutphenseweg.

Rechtsaf, Kerkhoflaan 4, begraafplaats.

De algemene begraafplaats is in een parkachtige sfeer omstreeks 1870 aangelegd. Bijzonder is hier, dat veel rijke families een grafkelder lieten bouwen. Van buiten zijn sommige grafkelders prachtig begroeid met gras en klimop, zodat het effect van een grafheuvel ontstaat. Op deze begraafplaats ligt ook de dichter Staring begraven. Opvallend op deze begraafplaats, zijn de namen van de boerderijen die vaak op de zerken staan vermeld. Ook een Keltisch kruis, een boomgroep die sterk doet denken aan een girafvorm en enkele oorlogsgraven vallen op.

Rechtdoor, Kerkhoflaan volgen.

Einde links, rechts, weer rechts, Ruurloseweg.

Rotonde rechtdoor en u komt weer bij het beginpunt.

Einde tocht.

Locatie 5:

Kranenburg, Heiligenbeeldenmuseum en Cuypers op de Kranenburg. Zaterdag en zondag 11 en 12 september van 11.00-17.00 uur. Toegang gratis.

Heiligenbeeldenmuseum

Het "Heiligenbeeldenmuseum", is een initiatief van een groep vrijwilligers die in 1999 een waardevol neogotisch kerkgebouw hebben behoed voor de ondergang; toen immers moest de stijlvolle Antoniuskerk op de Kranenburg de deuren sluiten. De Kranenburg dreigde de Antoniuskerk te verliezen, maar de vrijwilligers staken hier een stokje voor!

Duizenden bezoekers wisten in de afgelopen jaren de weg te vinden naar het "Heiligenbeeldenmuseum" om hier de wijding en devotie van de wereld van de heiligen en hun beelden te aanschouwen. Ook tijdens Open Monumentendag 2010 zullen de vrijwilligers u graag welkom heten in "hun" museum, waar ruim 600 heiligenbeelden zijn te bewonderen, waaronder een recentelijk verkregen schenking van beelden van de 12 Apostelen.

Naast permanente aandacht voor het thema Cuypers op de Kranenburg wordt er ieder jaar een speciaal thema belicht. In de kerstperiode wordt een grote tentoonstelling van kerstgroepen en kerststallen ingericht met een jaarlijks wisselende collectie.

Klankbeeld "Antonius vertelt"

In een ludiek verhaal, geschreven door Harry van Rijn en een klankbeeld gerealiseerd door Fons Rouwhorst, "vertelt" Antonius van Padua "zelf" over dit museum van heiligenbeelden. Antonius is een van de bekendste en meest geliefde heiligen van de katholieke kerk. Samen met Franciscus van Assisi was hij bijna 40 jaar lang de enige heilige van wie een beeld was te vinden in de Antoniuskerk. Een heel verschil met de ruim 600 heiligenbeelden die nu het museum bevolken!

Cuypers op de Kranenburg

Pierre Cuypers ontwierp in zijn beginjaren voor Kranenburg een RK-complex, dat geheel werd gefinancierd door de freules Judith en Josephine van Dorth van het nabijgelegen landgoed het Medler. Het complex bestaat uit de Antoniuskerk (1855-1867). Een driebeukige kruiskerk met toren. Verder bouwt Cuypers nog een pas-

torie (1867-1868) en kerkhofkapel (1865). Bij Wientjesvoort een koetshuis en een smeedijzeren hek. Elders ook een boerderij. Wellicht ook het grafmonument voor Judith van Dorth (1853). Het geheel is een goed voorbeeld van een katholiek kerkdorp uit de negentiende eeuw.

De bouwperiode van het complex strekt zich uit van de jaren vijftig tot tachtig van de negentiende eeuw. In zijn atelier ontwierp Cuypers beelden, kruisen, lampen, bidstoelen, priestergewaden en ander religieus roerend goed. Een aantal voor de kerk op de Kranenburg ontworpen zaken hebben twee wereldoorlogen en de 'beeldenstorm' van de jaren zestig van de twintigste eeuw overleefd. Hiertoe behoren ook het orgel en een deel van het hoogaltaar.

De Antoniuskerk is de oudste nog bestaande Cuyperskerk en het op één na oudste ontwerp. De kerk, pastorie, grafkapel, school en schoolmeesterswoning vormen samen één van de oudste rooms-katholieke Cuyperscomplexen in Nederland. Het koetshuis Wientjesvoort is zelfs diens oudste ontwerp.

Dr. Pierre Cuypers (1827-1921), Roermonds beroemdste zoon, geldt als de grootmeester van de neogotiek en was Rijksbouwmeester rond de vorige eeuwwisseling. Wereldberoemd zijn het Amsterdamse Centraal Station, het Rijksmuseum en Kasteel de Haar. Hij heeft vele gebouwen, waaronder meer dan honderd kerken, in Nederland en in het buitenland gebouwd en verbouwd. Vaak zorgde hij bij die gebouwen ook voor het gehele interieur. Hij maakte zelfs kledingstukken en ontwierp bestek, passend bij het interieur. Zo was hij volgens huidige maatstaven een groot designer en hoort op vele gebouwen in Nederland het stempel "made in Roermond".

Kunstwerkplaatsen en vakmanschap

Vanuit zijn Roermondse werkplaatsen leverde Cuypers talloze kunstvoorwerpen, beelden, ornamenten en altaren over de hele wereld. Bestellingen kwamen binnen aan de hand van een uitgebreide catalogus en er werd bijna aan de lopende band gefabriceerd. Dit alles zo'n anderhalve eeuw geleden in een tijd waarin hij als grote ondernemer zorgde voor werkgelegenheid in zijn stad. Ambachtelijk vakmanschap stond daarbij voorop.

In de vroege periode van zijn carrière ontwerpt Cuypers een serie beschilderde neogotische meubels. Ze zijn geënt op de middeleeuwen en tonen een groot vakmanschap. De details van Cuypers' werk zijn zeer fraai en verrassend.

Het interessante boek Cuypers op de Kranenburg (kosten €5,-) kunt u in het museum kopen.

Locatie 6:

Museum Smedekinck, expositie streekdrachten uit eigen collectie en tentoonstelling van de inzendingen van het Open Monumentendag schoolproject. Zaterdag en zondag 11 en 12 september, 11.00-17.00 uur. Gratis toegang.

Streekdracht

In de museumschuur van museum Smedekinck is een tentoonstelling ingericht van streekdracht uit eigen museumcollectie. Een deel daarvan geeft een beeld van het eind van de 19e eeuw. Uiteraard is kleding een prachtig voorbeeld van ‘de smaak van de 19e eeuw’.

Schoolproject

Door een aantal scholen in Bronckhorst is er voor de Open Monumenten Dagen deelgenomen aan een project over uiteraard het onderwerp “de smaak van de 19e eeuw”. De inzendingen zijn eveneens in deze ruimte tentoongesteld. De werkstukken zijn aandachtig door een jury beoordeeld en na rijp beraad werden een drietal klassieprijzen toegekend. De jury vond het wel erg jammer dat er zo weinig scholen belangstelling hebben getoond voor dit project. Toch was men bijzonder verheugd over het werk wat wel aanwezig was. De school uit Olburgen eindigde als derde, Joannes XXIII uit Steenderen werd tweede. Zij hebben individueel veel werk van de opdracht gemaakt. De Meeneschool uit Zelhem heeft het meteen klassikaal aangepakt. Meerdere onderwerpen zijn uitgewerkt waarbij

ook de verbinding naar de tegenwoordige tijd werd gelegd. Zij hebben de eerste prijs met glans gewonnen. De jury werd gevormd door Sirkka Wilbrink (gemeente Bronckhorst), Jan Berentsen en Gerda Ellenkamp (namens de Stichting Open Monumentendag Bronckhorst).

Sint Willibrordusschool, Olburgen: Mode uit de 19e eeuw

Joannes XXIII-school, Steenderen: Willem I en de 19e eeuw

CBS De Meene, Zelhem: Spelletjes in de 19e eeuw

Locatie 7:

Het badhuis aan de Heisterboomsdijk te Wolfersveen is speciaal dit weekend opengesteld. Er is een fietsroute uitgezet vanaf museum Smedekinck te Zelhem. Zaterdag en zondag 11 en 12 september, 11.00-17.00 uur. Gratis toegang.

Badhuis

Dit zgn. zwembadhuisje is gelegen aan de noordzijde van een uitgediept heideveen op het landgoed De Baakse Kamp, buiten de bebouwde kom ten noorden van Zelhem. Het huisje is gebouwd in de periode 1935-1940 na het gereedkomen van het landhuis op het landgoed De Baakse Kamp. Het badhuis is ontworpen door de eigenaar van het landgoed, ing. P. de Fremery, in de stijl van het Nieuwe Bouwen. Naast particulier gebruik, is de bosvijver tevens gebruikt voor het geven van zwemonderwijs aan de leerlingen van de Wolfersveenschool. Het is een beschermd monument en momenteel in gebruik als vakantiewoning.

Het ontwerp vertoont kenmerken van het nieuwe bouwen (1920-1940). Kenmerkend voor deze Nederlandse variant van het functionalisme is het gebruik van grote glasoppervlakken, stalen kozijnen en een betonnen skelet. Men pleitte voor decoratieloze vlakken zonder herinnering aan traditionele bouwmaterialen. De toepassing van platte daken werd gezien als vijfde gevel. Voor de plattegrond is gebruik gemaakt van een halve cirkel, passend in de elementaire geometrische vormtaal met een maximum van lucht, licht en ruimte waarbij de binnenruimte overloopt in de buitenruimte, onderling sterk verbonden door het platte dak/luifel. De open voorzijde is georiënteerd op het zuiden met een maximale toetreding van lucht, licht en ruimte. De noordzijde is een gesloten bakstenen gevel.

Speciaal voor deze Open Monumentendag is het gebied opengesteld.

Zie voor de fietsroute de volgende pagina.

Fietstocht vanaf museum Smedekinck naar het badhuisje bij het Pikgat te Wolfersveen.

Vertrek vanaf de fietsparkeerplaats bij Museum Smedekinck.

Rechtsaf richting VIV tot de Brinkweg, hier rechtsaf de Brinkweg tot Halseweg. Links af. Na 50 m rechtsaf. Vincent van Goghstraat inrijden, voorbij de sporthal en de haakse bocht, rechtsaf. de Ferdinand Bolstraat in en doorrijden tot de bocht, deze gaat in de bocht over in het fietspad op de Oude Spoorbaan. De spoorbaan uitrijden tot aan de kruising met de verharde Aaltenseweg. Daar rechtsaf. de Aaltenseweg tot aan de kruising met linksaf de Baaksekampweg tot de Wolfersveenweg. Deze oversteken en rechtdoor het bos inrijden. Volg hier de bordjes van Open Monumentendag tot het Badhuisje bij het Pikgat. (rijksmonument).

Voor de terugtocht kan gebruik gemaakt worden van het vrij liggende fietspad langs de Ruurloseweg tot in Zelhem of door het nabij gelegen landgoed Het Zand.

De eigenaren, de broers Eenink, wonende op de Hazenkamp zullen u tussen 11.00 en 17.00 uur hartelijk welkom heten en hebben de koffie e.d. klaar.

Het schuin tegenover de Hazenkamp gelegen restaurant en speeltuin Het Wolfershuus Susebeek, aan de Ruurloseweg 42, heeft voor de bezoekers die met een auto komen parkeerruimte. Vanaf de parkeerruimte is het ca. 150 m. lopen langs de Hazenkamp naar het badhuisje.

Locatie 8:

Het 19e eeuwse molencomplex aan de Dorpsstraat/Oude IJssel in Laag-Keppel is een unieke samenwerking tussen wind en water. Zaterdag en zondag 11 en 12 september, 11.00-17.00 uur. Gratis toegang.

Watermolen

Vanaf de 14e eeuw wordt er melding gemaakt van watermolens die tot de goederen van de Heerlijkheid Keppel behoorden. Het gelijknamige kasteel en de nederzetting, gelegen op een eilandje gevormd door de Oude IJssel de en de Molenbeek, waren in het bezit van de geslachten Van Keppel, Van Voorst en - sedert 1530 - Van Pallandt. De strang leverde het water voor de molen. Later stroomde het water door een toevoerleiding naar het rad. De molen is tot 1945 in gebruik geweest. Daarna werd er van een electromotor gebruik gemaakt.

Kort na 1945 werden ten behoeve van een betere waterafvoer en verbeteringen voor de scheepvaart, door het Waterschap van de Oude IJssel ook voor de molen ingrijpende (en funeste) werkzaamheden uitgevoerd. Hierdoor kon het rad niet meer door waterkracht in beweging worden gebracht.

Op voorstel van de heer J.H. Rijnenberg van de Gelderse Molenstichting werd in 1968 een systeem ontwikkeld om het rad weer met waterkracht te kunnen laten draaien.

De beneden de watermolen gelegen kolk wordt sindsdien d.m.v. een kleine spinnekopmolen uit Friesland op een 1,5 meter lager peil dan de rivier gehouden.

De huidige waterradmolen dateert uit de 19e eeuw en werd in 1968/1969 gerestaureerd door molenmakersbedrijf Ten Have uit Aalten.

Een ding moet over de merkwaardige combinatie van water- en windmolen worden gezegd: het is beslist een goed idee geweest om een windmolen te gebruiken om het waterpeil in een molenkolk te verlagen zodat de watermolen kan malen. Helaas is de capaciteit van de kleine windmolen onvoldoende om de molenkolk zodanig laag te houden dat de watermolen lange tijd achter elkaar kan functioneren. Daar is domweg een veel grotere windmolen voor nodig.

Spinnekopmolen

De spinnekopmolen is afkomstig uit het Friese Follega, waar deze molen in 1857 werd gebouwd en rond 1968, na langdurige stilstand en verwaarlozing, totaal vervallen was. Maar de molen kreeg een nieuw leven op een geheel andere plaats: om het rad van de Keppelse watermolen, na kanalisatie van de Oude IJssel, dus weer gangbaar te krijgen. Hij werd in 1969 als een soort hulpgemeal geplaatst om een lager waterniveau in de molenkolk te krijgen.

Aan sommige zaken zijn concessies gedaan: de molen is bij de plaatsing in Laag-Keppel 'verGelderlandst'. Zo is de gebruikelijke a-symmetrische ophekking bij een spinnekop hier niet aanwezig en zijn de zeilen permanent op het wiekenkruis aangebracht; ook is er thans achter op de ka p een sierlijk makelaartje met windvaantje aangebracht.

De enige windmolen in Nederland die een watermolen laat functioneren!

Het watermolencomplex wordt alle vele jaren beheerd door de familie Minor, het is een van de meest draaiende molens in Gelderland.

DE SMAAK VAN DE 19e EEUW

Koekjes naar 19e eeuwse recept

Tijdens de Streekdrachtpresentatie op 8 september worden bij de koffie en de thee koekjes geserveerd welke speciaal voor deze avond zijn gebakken, naar een oud 19e eeuwse recept! Wilt u het ook proberen, onderstaand de recepten.

Magdalenakoekjes

Hiervoor zijn nodig:

125 gram boter,
1 ei,
1 eidooier,
125 gram suiker,
150 gram bloem,
50 gram gesnipperde amandelen.

Roer de boter zacht, voeg er het ei bij en roer tot het volledig is opgenomen, doe er dan de eidooier en de suiker bij en roer tot de suiker is fijngewreven. Meng nu de bloem er door, strijk het geheel uit op een ingevet bakblik, strooi de amandelen erover. Bak de koek in een matig warme oven (175°, 15 à 20 minuten) tot hij lichtbruin is. Verdeel de koek gelijk in stukjes van 6x3 cm en haal ze van de plaat.

Hernhuttertjes

Hiervoor zijn nodig:

125 gram boter,
80 gram bastersuiker,
125 gram bloem,
70 gram rozijnen of krenten,
20 gram gemalen amandelen.

Roer de boter zacht, voeg er de suiker, het meel, de gewassen rozijnen of krenten en amandelen aan toe. Knead alles goed door en maak balletjes, leg dit op een ingevet bakblik. Laat ze gaar worden in een matig warme oven (175°, 15 à 20 minuten).

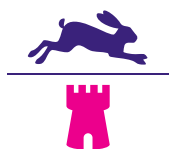
Eet/snoep smakelijk!

Magdalenakoekjes

OPEN MONUMENTENDAG 2010
werd mede mogelijk gemaakt door:

gemeente Bronckhorst

